

«6D030100-Құқықтану» мамандығы бойынша

Сейданов Айбек Бағдадұлының

«Медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеу (Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 317-бабы мысалында)» тақырыбында философия докторы (PhD) дәрежесін алуға диссертация

АННОТАЦИЯСЫ

Диссертациялық зерттеудің өзектілігі. Халықтың денсаулығы мен өмірі ұлттық қауіпсіздік мүдделеріне жататын қоғамның кепілдіктері мен басты негіздерінің бірі болып табылады. Бұл кепілдіктер Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген: "...Қазақстан Республикасы азаматтарының денсаулығын қорғауға құқығы бар... Қазақстан Республикасының азаматтары заңда белгіленген медициналық көмектің кепілдік берілген көлемін тегін алуға құқылы... мемлекеттік және жеке меншік емдеу мекемелерінде, сондай-ақ жеке медициналық практикамен айналысатын адамдардан ақылы медициналық көмек алу заңда белгіленген негіздерде және тәртіппен жүргізіледі".

2014 жылы медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтар Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің жеке бөліміне бөлінді, заң шығарушы орасан зор жұмыс жүргізді және дәрігер мен пациент арасында қалыптасқан құқықтық қатынастарға зор мән берді. Адамның өмірі мен денсаулығына төнетін қауіп - мемлекет пен қоғамның ресурстарына төнетін тікелей қауіп. Пациенттердің құқықтары мен дәрігерлердің құқықтарының қорғалу дәрежесі денсаулық сақтау мен жалпы мемлекеттің тиімділігін бағалаудың маңызды өлшемдерінің бірі болып табылады.

2021 жылғы 15 қаңтарда Мемлекет басшысы Қ.К.Тоқаев: "... Отандық денсаулық сақтауды жаңғыртудың маңызы ерекше. Пандемия жағдайында бұл проблеманың өзектілігі айқын болды. Денсаулық сақтау жүйесі пациенттерге бағдарланып, олардың мүдделерін, денсаулығы мен өмірін басты назарға алуы тиіс. Мұндай модельге көшу дербестендіру, цифрлық құралдарды енгізу, адамдардың білікті дәрігерлік көмекке қол жеткізуін кеңейту есебінен мүмкін болады. Осыған байланысты аурулардың алдын алуға және ерте диагностикалауға негізделген алдын алу медицинасын дамыту ерекше рөл атқарады..." деп атап өтті.

Қазақстан Республикасы Президентінің тапсырмасын іске асыру мақсатында Үкімет 2021-2025 жылдарға арналған "Әрбір азамат үшін сапалы және қолжетімді денсаулық сақтау "Салауатты ұлт" ұлттық жобасын әзірледі, онда бірінші бағыт "Денсаулық сақтау қызметімен халықты кеңінен қамтуды қамтамасыз ету, жүкті әйелдердің денсаулығын сақтау, балалардың денсаулығын нығайту және кадрлық әлеует" тақырыбында семинар өткізді.

2022 жылғы 28 қыркүйекте Қ.К. Тоқаев отандық денсаулық сақтау саласын дамыту бағытын ілгерілеті отырып, "... Бұл біздің мемлекет ретіндегі міндетіміз. Бірақ бұл ең аз ғана. Сондықтан жобаның екінші компоненті - ауыр аурулар мен жарақаттар кезінде білікті көмек алу уақытын қысқартуға мүмкіндік беретін көп бейінді ауруханалар салу маңызды.

"Алтын сағат" ережесі бар емес - пациентті жабдықталған ауруханаға тезірек жеткізген сайын, оның құтқарылу мүмкіндігі соғұрлым жоғары..."

Қазақстанда тегін медицинаның қолжетімді және кепілдендірілген көлемі үшін жағдайлар бар, дегенмен медицина және фармацевтика қызметкерлерінің кәсіби міндеттерін тиісінше орындамау фактілері ерекше назар аударатады. Мұндай фактілер әлемдік үрдістерге сәйкес медицина қызметкерінің қызметін міндетті түрде зерделеуді, бағалауды және объективті және әділ шешім қабылдауды талап етеді. Барлық уақытта дәрігердің қызметіне олардың күрделі еңбегі үшін, революциялық жетістіктері үшін, өз қателіктерін мойындағаны үшін құрметпен қарады. Оң және теріс тәжірибе медицинаны дамыту және медициналық қателіктердің алдын алу үшін негіз құрайды.

Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігі Медициналық және фармацевтикалық бақылау комитетінің деректері бойынша медициналық көмек алу субъектілерінің оның сапасына қатысты өтініштері санының ұлғаю үрдісі байқалады. Дәрігерлердің қызметіне жете назар аударудың жалпы әлемдік үрдісі Қазақстанда бұл шамамен 2005 жылдан бергі уақыт аралықтарына сәйкес келеді. Дегенмен, азаматтардың медициналық қызметкерлерге қатысты өтініштерінің саны жылдан жылға артып келеді.

Азаматтардың өтініштерінің басым бөлігі деонтологиялық табиғатқа ие, бірақ медициналық көмек пен қызмет көрсету сапасына қатысты өтініштер де бар.

Дәл осы медициналық көмек пен қызмет көрсету сапасы ҚР ҚК 12-тарауында көзделген медициналық қылмыстық құқық бұзушылық фактілері бойынша басталған қылмыстық істер санына кері пропорционалды тәуелділікті белгілейді.

Медицина қызметі мамандық түрі ретінде тарихта тек оң жетістіктермен ғана емес, сонымен қатар диагностика және емдеу процесінің қолайсыз нәтижелерімен де атап өтіледі. Медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтар мен қылмыстарды сотқа дейінгі тергеп-тексеру тақырыбы бойынша ғалымдардың еңбектеріне шолу бізді көптеген ғалымдар мен құқық қолданушылар дәрігердің кінәсін анықтауға күш-жігер жұмсайтынына көндіреді, алайда медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы қылмыстық істі тергеу процесінің өзі идеалды тәсілде, дегенмен, бар болғаны екі шешімге ие болуға тиіс: 1. Дәрігердің кінәсін анықтау; 2. Дәрігердің кінәсіздігін анықтау.

Медициналық қызметті жүзеге асыру кезінде медицина қызметкерінің қылмыстық жауапкершілігі мәселелері бүкіл қоғамның, әсіресе медициналық қоғамдастықтың назарын аударады, оның көптеген өкілдері медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін қылмыстық жауапкершілікті жоюға тілек білдіреді. Мұндай үрдістер ресми тұлғалардың сөйлеген сөздерімен, ҚР ҚК 12-тарауының бір бабының санкцияларына және атап айтқанда, 317-баптың санкцияларына өзгерістер енгізу әрекеттерімен қатар жүреді. Бұл ҚР ҚК-нің 317-бабы медицина қызметкерлері арасында ең «танымал» болып

табылатындығын көрсетеді, сондықтан аталған қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеу мәселелерін мұқият зерделеуді және шешуді талап етеді.

Медициналық қылмыс деңгейінің мүлдем тұрақты көрсеткіштері жоқ. Мәселен, елімізде 2014 жылы Сотқа дейінгі тергеудің бірыңғай тізілімін (СТБТ) жүргізуге байланысты тіркеу көрсеткіштері күрт өсті және салыстырмалы түрде тұрақты мәнге ие.

ҚР ПО тергеушілерінде жүргізіліп жатқан осы қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы қылмыстық істердің жалпы саны күнтізбелік бір жыл ішінде 300-350 қылмыстық істер аралығында ауытқиды. Жалпы санының барлығы 0,9% -ы айыптау актісімен сотқа жіберіледі, қылмыстық істердің шамамен 10% -ы ақтайтын және ақтамайтын негіздер бойынша тоқтатылады. Қылмыстық істердің қалған пайызы тоқтатылды не олар бойынша тергеудің іс жүргізу мерзімдері үзілген, яғни медицина немесе фармацевтика қызметкері іс жүзінде «тұрақты күдікте» болады.

Істің мұндай жағдайы медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтар тобы мен түрлерін тергеудің толыққанды жеке әдістемесінің жоқтығын тікелей көрсететін құқық қорғау органдарының «әлсіздігіне» байланысты.

ҚР ҚК 317-бабы бойынша кәсіби міндеттерін орындау кезінде медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтарды сотқа дейінгі тергеу бойынша білімнің жеткіліктілігі тұрғысынан тергеушілерге сауалнама жүргізу және сауалнама жүргізу тергеушілердің 67,2% -ы олардың білімінің көлемі жеткіліксіз деп санайтынын көрсетті. Сауалнамаға қатысушылардың 92,2% -ы медициналық білімі жоқ екенін көрсетті. Тергеушілердің 58,8% -ы медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергемеген, басым бөлігі медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеу әдістемесі мәселелері бойынша қосымша оқытудан өтпеген.

Медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтардың криминалистикалық сипаттамасы элементтерінің жүйесін қалыптастыру кезінде нақты айқындықтың болмауы ҚР ҚК Ерекше бөлігінің 12-тарауында көзделген медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтарды сотқа дейінгі тергеп-тексерудің жалпы әдістемесін және ҚР ҚК 317-бабында көзделген медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтарды сотқа дейінгі тергеп-тексерудің жеке әдістемесін әзірлеу үшін жолдау болып табылады, оның саралау белгісі "медициналық немесе фармацевтикалық қызметкердің кәсіби міндеттерін тиісінше орындамауы" болып табылады.

Жоғарыда айтылғандар диссертациялық зерттеу тақырыбының өзектілігін негіздейді. ҚР ҚК 317 – бабы сараланатын медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтар феноменін, сотқа дейінгі тергеп-тексеру мен дәлелдеу ерекшеліктерін криминологиялық тұрғыдан-осы құбылыстарды айқындайтын себептер мен жағдайларды анықтау, сондай-ақ Сотқа дейінгі объективті және толық тергеп-тексеру үшін іргелі ғылыми ережелерді әзірлеу және медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша сотқа дейінгі іс жүргізудің криминалистикалық ұсынымдарын әзірлеу қажеттігі туындайды.

Мәселенің ғылыми зерттелу дәрежесі. Медицина қызметкерлері жасаған қылмыстық құқық бұзушылықтарды кеңес ғалымдары В.И. Акопов, Ф.Ю. Бердичевский, В.А. Глушков, И.И. Горелик, А.П. Громов, П.С. Дагель, Н.И. Загородников, А.Н. Красиков, М.Н. Малеина, Н.С. Малеин, В.П. Новоселов, И.Ф. Огарков, Ю.Д. Сергеев, Н.С. Таганцев, А.А. Тарасов, М.Д. Шаргородский және басқалары зерттеген.

- Г.Р. Рүстемованың (2003 ж.), В.В. Татаркинаның (2007) Е.В. Червонныхтың (2009) диссертациялық жұмыстары медициналық қылмыстар мен олардың криминологиялық сипаттамалары үшін қылмыстық жауапкершілік мәселелеріне арналған.

- Медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтардың қылмыстық-құқықтық сипаттамасын келесі ғалымдар зерттеді - В.А. Глушков, Е.В. Еспергенова, И.В. Ившин, Г.А. Пашиян, Я.В. Старостина, С.А. Химченко, А.Н. Язухин.

- А.Г. Блиновтың (2001, 2014 ж.) диссертациясы пациенттің құқықтарын қорғау мәселелеріне арналған

- Келесі ғалымдар өз еңбектерін қылмыстық-құқықтық реттеу және қылмыстық жауапкершілік мәселелеріне арнады – О.Е. Жамкова (2007 ж.), Н.К. Елина (2006 ж.), И.И. Нагорная (2013 ж.), Н.А. Огнерубов (2014 ж.), Н.В. Павлова (2006 ж.), М.В. Радченко (2002 ж.), Г.Г. Карагезян (2009 ж.), Н.Е. Крылова (2006 ж.) Н.В. Мирошниченко (2007 ж.) және басқалар.

- Криминалистика саласындағы сотқа дейінгі тергеу мәселелері бойынша зерттеулерді келесі ғалымдар жүргізді: Р.Г. Амиров (2020 ж.), Д.А. Венев (2016 ж.), М.А. Ибраев (2010 ж.), Я.И. Иванова (2017 ж.), В. Г. Иванова (2020 ж.), В.Д. Пристансков (2000 ж.), К.А. Саранцев (2009), Л.А. Сухарникова (2006), М.В. Тузлукова, М. М. Яковлев (2008) және басқалар.

Аталған еңбектер үлкен ғылыми және практикалық құндылық болып табылады, алайда кәсіби міндеттерді тиісінше орындамауға байланысты медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтарды сотқа дейінгі тергеп-тексеруге байланысты сот-медициналық ұсынымдардың барлық кешенін қамтымайды.

Медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтарды сотқа дейінгі тергеудің барлық маңызды криминалистикалық аспектілері зерттелмегенін атап өту маңызды. Аталған еңбектерде медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтар мен қылмыстардың жекелеген түрлерінің қоғамдық қауіптілігі мен заңсыздығы зерделенді, қылмыстық қол сұғушылық объектісі, қоғамдық қауіпті іс-әрекет жасаған медицина қызметкерінің субъектісі, медициналық қылмыстық құқық бұзушылықты жасау тәсілдері, медициналық көмек пен қызмет көрсетудің тиісінше көрсетілмеуіне әсер еткен мән-жайлар мен жағдайлар, медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтың субъективті жағы, медициналық көмек көрсетудің тиісінше көрсетілмеуінің салдары талданды, жекелеген тергеу әрекеттерін жүргізу ерекшеліктері, науқастың жеке басының ерекшеліктері, типтік жағдайлар, тергеу әрекеттерінің алгоритмдері, жеке тергеу әрекеттерінің тактикалық әдістері ұсынылған.

Типтік тергеу жағдайларына қатысты криминалистикалық сипаттама мәселелері, тергеуге қарсы іс-қимылды еңсеру мәселелері, тактикалық операциялар мен әдістерді қолдану алгоритмі, тергеудің тиімді әдістерін қолдану, сарапшылар мен тар мамандарды тарту кезінде арнайы білімді қолдану ерекшеліктері, жасырын тергеу әрекеттерін жүргізу, медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтардың себептері мен жағдайларын және олардың алдын алу шараларын зерделеу мәселелері жеткіліксіз дәрежеде зерттелді.

Зерттеудің мақсаттары мен міндеттері. Біздің диссертациялық зерттеуіміздің мақсаты ҚР ҚК 317-бабында көзделген медициналық қылмыстық құқық бұзушылықты сотқа дейінгі тергеудің жеке әдістемесін әзірлеу, құрылымдық элементтердің жиынтығы мен мазмұнын анықтау, тергеудің бастапқы және кейінгі кезеңдері, медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтардың жалпы және арнайы алдын алу бойынша криминалистикалық ұсынымдар әзірлеу болып табылады.

Зерттеу мақсатына жету үшін келесі міндеттер қойылды:

- Қазақстан Республикасы ҚК 317-бабында көзделген қылмыстық құқық бұзушылыққа қылмыстық-құқықтық және криминологиялық талдау жүргізу;

- медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеудің жеке әдістемесінің құрылымдық элементтерін талдауды жүзеге асыру және Қазақстан Республикасы ҚК 317-бабы бойынша тергеудің жеке әдістемесін ұсыну;

- СДТБТ-да тіркелген сәтте келесі ақпаратты талдауға және Қазақстан Республикасы ҚК 317-бабы бойынша медициналық қылмыстық құқық бұзушылықты тергеудің бастапқы кезеңінің типтік тергеу жағдайларын бөліп көрсетуге;

- медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтарды сотқа дейінгі тергеп-тексерудің эвристикалық әдісін әзірлеу және ұсыну;

- Қазақстан Республикасы ҚК 317-бабы бойынша медициналық қылмыстық құқық бұзушылықты сотқа дейінгі тергеп-тексеру барысында арнайы білімді тарту жөнінде ұсыныстар енгізу;

- медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу және алдын алу шараларын ұсыну;

Зерттеу объектісі Қазақстан Республикасы ҚК 317-бабы бойынша сотқа дейінгі тергеу, медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтарды ашу және алдын алу жөніндегі тергеу және жедел-криминалистикалық аппараттардың практикалық қызметі саласындағы қоғамдық қатынастар болып табылады.

Зерттеу пәні эмпирикалық тәжірибені ескере отырып, ҚР ҚК 317-бабы бойынша медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтарды сотқа дейінгі тергеп-тексерудің жеке әдістемесін қалыптастыру принциптері мен негіздері мен ерекшеліктері болып табылады.

Зерттеу әдістемесі мен әдістемесі. Зерттеудің әдіснамалық негізі мен әдістемесі медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтарды әлеуметтік-

құқықтық құбылыстар ретінде тану процестеріне диалектикалық көзқарас, сотқа дейінгі тергеу процесінің шеңберінде құрамдас элементтердің өзара тәуелділігін анықтау болып табылады.

Ғылыми-құқықтық прогрестің құқық салаларын қалыптастыру процестеріне әсерін диалектикалық түсіну: қылмыстық, қылмыстық іс жүргізу. Зерттеудің негізі елдегі қатынастарды криминализациялау процесінің әлеуметтік мәнін және пациенттің тұлғасында қоғам үшін туындайтын жағымсыз салдарларды философиялық түсіну болды. Сонымен қатар, диссертациялық зерттеу барысында жүйелік-құрылымдық, іс-әрекеттік тәсілдер, салыстырмалы-құқықтық талдау, сондай-ақ қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу құқығы, криминология, криминалистика, құқықтық Психология және басқа да құқықтық ғылымдар ережелері қолданылды. Жеке ғылыми әдістер қолданылды: логикалық-семантикалық, тарихи-құқықтық, жүйелік-құрылымдық, салыстырмалы-құқықтық, статистикалық және нақты-әлеуметтанулық, сондай-ақ криминалистикалық модельдеу әдісі.

Диссертациялық зерттеудің теориялық негізі ТМД қылмыстық процесі, криминалистика, қылмыстық құқық және криминология саласындағы ғалымдар мен мамандардың, атап айтқанда А.Ф. Аубакиров, А.А. Аубакирова, А.Н. Ахпанов, О.Я. Баев, А.М. Багмет, А.О. Балгинтаев, С.Н. Бачурин, Р.С. Белкин, С.Ф. Бычкова, И.А. Возгрин, Б.В. Волженкин, Т.С. Волчецкая, В.К. Гавло, И.Ф. Герасимов, А.Я. Гинсбург, Е.Г. Джакишев, У.С. Джекебаев, С.Т. Джунибеков, Ж.Р. Дильбарханова, Л.Я. Драпкин, С.Е. Еркенов, Р.М. Жәмиева, М.А. Ибраев, А.А. Исаев, Е.И. Қайыржанов, К.В. Ким, А.Н. Колесниченко, В.Е. Корноухов, П.Н. Коткин, В.Д. Корма, А.М. Кустов, Г.А. Мозгововтар, Б.М. Нұрғалиев, Р.Т. Нұртаев, В.А. Образцов, Г.Р. Рустемова, Н.А. Селиванов, Б.Х. Төлеубекова, Е.К. Өтебаев, Б.М. Шавер, В.И. Шиканов, А.В. Шмонин, А.А. Эйсман, Н.П. Яблоков және басқалар.

Зерттеудің эмпирикалық базасы ҚР Бас прокуратурасы жанындағы Құқықтық статистика және арнайы есепке алу комитетінің, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының статистикалық деректері, жедел-тергеу практикасы, 2015-2022 жылдар аралығындағы аумақтық полиция органдарының Талдамалық материалдары мен шолулары болды. Диссертация 24 қылмыстық істі зерттеді. Сауалнама әдісімен ҚР ІІМ Тергеу аппараттарының 50-ден астам қызметкері, 100-ден астам тәжірибеші медицина қызметкерлері мен дәрігерлер, 150-ден астам азамат сұхбат алды.

Зерттеудің нормативтік базасын Қазақстан Республикасы Конституциясының, Қазақстан Республикасының Қылмыстық, Қылмыстық-процестік заңнамасының ережелері, Қазақстан Республикасының өзге де заңдары және халықаралық нормативтік актілер құрады.

Диссертацияның ғылыми жаңалығы автордың Қазақстан Республикасы ҚК 317-бабында көзделген медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтарды сотқа дейінгі тергеп-тексеру мәселелерін зерделеуге өзіндік кешенді тәсіл қолданғандығында. Қылмыстарды тергеудің жеке тергеу тәжірибесі тұрғысынан сот-медициналық сипаттаманың элементтеріне талдау жасалды, тергеудің бастапқы кезеңіндегі іздік ақпараттың типтік

жағдайлары анықталды, типтік нұсқалар ұсынылды, бастапқы процедуралық және тергеу әрекеттерінің алгоритмі жасалды. Қылмыстық құқық бұзушылықты тергеудің әмбебап эвристикалық әдісі негізделді, "дәлелдемелер мен дәлелді фактілер кестесінде" көрсетілген маңызды ақпаратты жинау және талдау, тактикалық операциялар мен тергеу әдістері ұсынылды, нәтижесінде ҚР ҚК 317-бабында көзделген медициналық қылмыстық құқық бұзушылықты тергеудің жеке әдістемесінің жаңа түрі әзірленіп, ұсынылды. Бұдан басқа, ҚР ҚК 317-бабының 5-бөлімінде көзделген арнайы субъектінің доктриналық түсіндірмесі беріледі, ҚР ҚК Ерекше бөлігінің 12-тарауында көзделген медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін жаңа факторлар анықталып, зерделенді және олардың алдын алу және алдын алу шаралары ұсынылды.

Қорғауға шығарылатын негізгі ережелер мен тұжырымдар.

Диссертациялық зерттеу барысында алынған және тұжырымдалған, ҚР ҚК 317-бабында көзделген медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтарды сотқа дейінгі тергеп-тексеру әдістемесін құрайтын мынадай аса маңызды жаңа теориялық ережелер қорғауға шығарылады:

1. ҚР ҚК 317-бабында көзделген медициналық қылмыстық құқық бұзушылықты сотқа дейінгі тергеп-тексерудің жеке әдістемесінің құрылымы әзірленді. Құрылымдық элементтер бөлінді: қылмыстық-құқықтық және криминологиялық сипаттама түріндегі медициналық қылмыстық құқық бұзушылықты тергеудің жеке әдістемесін құрудың теориялық негіздері; аталған медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтың криминалистикалық сипаттамасы; анықтауға жататын мән-жайлар; типтік тергеу жағдайлары; типтік нұсқалары; криминалистикалық тактикалық операциялар, жекелеген тергеу және жасырын тергеу әрекеттерін жүргізудің тактикалық тәсілдері; қылмыстық медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтардың криминалистикалық профилактикасы.

2. ҚР ҚК 317-бабының 5-бөлігі бойынша арнайы субъектіге Кеңейтілген түсініктеме берілді, онда медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтың осы түрі бойынша қылмыстық жауаптылыққа жататын "халыққа тұрмыстық немесе өзге де қызмет көрсету ұйымының қызметкері" ұғымы түсіндіріледі. Іс-әрекеттің біліктілігі процесінде мәселелерді шешу үшін аталған арнайы субъектіні бөлу критерийлері анықталды.

3. Медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеудің бастапқы кезеңінде қалыптасқан типтік және типтік емес тергеу жағдайлары анықталды. Әрбір типтік тергеу жағдайының қолайлы және қолайсыз жақтары анықталды, оларды тексеру бойынша криминалистикалық ұсыныстар берілді. Қазіргі тергеу жағдайына байланысты тергеу және жасырын тергеу әрекеттерін оңтайлы үйлестіру және біріктіру бойынша ұсыныстар жасалды.

4. ҚР ҚК 317-бабында көзделген медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтарды сотқа дейінгі тергеп-тексеру міндеттерімен айқындалатын криминалистикалық тактикалық операциялар әзірленіп, ұсынылды. Әрбір тактикалық операцияның мақсаттары белгіленді, әр тактикалық операция

үшін процедуралық және тергеу әрекеттерінің алгоритмі ұсынылды, оларды жүргізу қажеттілігі негізделді.

5. ҚР ҚК 317-бабы бойынша медициналық қылмыстық құқық бұзушылықты тергеуде "дәлелдемелер мен дәлелдемелік фактілер кестесі" эвристикалық әдісі әзірленіп, ұсынылды, ол қылмыстық құқық бұзушылықтың толық тетігін, дәлелдеу объектілері мен криминалистикалық маңызды ақпарат арасындағы корреляциялық байланыстарды белгілеуге мүмкіндік береді, қылмыстық мінез-құлықтың көзбен құрылған нұсқалары мен үлгілеріне байланысты қылмыстық салдарлар негізделеді.

6. Медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды ғылыми жалпылау негізінде әлеуметтік сауалнама нәтижелері ұсынылды және ҚР ҚК 317-бабы бойынша медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтар жасау факторлары анықталды. Медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеу, алдын алу және алдын алу тиімділігін арттыру үшін жалпы және арнайы ескерту шаралары ұсынылды, онда:

- - болашақ медицина және фармацевтика қызметкерлерінің құқықтық сауаттылығы мен құқықтық санасын арттыру мақсатында медициналық мекемелерде білім алушылар үшін "медициналық құқық", "қылмыстық заңнама негіздері", "Сот медицинасы" пәндерін оқытуды енгізу;
- - Қазақстан Республикасында медициналық көмек көрсету сапасын арттыруды және денсаулық сақтау деңгейін арттыруды қамтамасыз ету үшін тәжірибелі медицина қызметкерлерін ескере отырып, жетекші отандық және шетелдік медициналық мекемелердің базасында шетелдік мамандарды тарта отырып, олардың мамандануына қарай біліктілікті арттырудың тұрақты курстарын ұйымдастыруды және өткізуді енгізу;
- - ҚР ІІМ жүйесіндегі полиция басқармалары мен департаменттерінің базасында осы диссертациялық зерттеудің ережелеріне негізделген Қазақстан Республикасы ҚК 317-бабы бойынша медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеудің жеке әдістемесі бойынша тергеушілер мен анықтаушылар үшін біліктілікті арттыру курстарын әзірлеу және құру;
- - медициналық көмек көрсету сапасына комиссиялық сот-медициналық сараптама тағайындау кезінде ведомствоаралық бұйрық әзірлеуді және медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеруге тар мамандарды тарту тәртібін ұсыну.

Зерттеу нәтижелерінің сенімділігі оның әдісі мен әдістемесімен, сондай-ақ диссертацияның ғылыми ережелері мен тұжырымдары негізделген эмпирикалық базамен қамтамасыз етіледі.

Диссертациялық зерттеудің теориялық маңыздылығы. Жұмыстың теориялық маңыздылығы мынада: қылмыстық іс жүргізу құқығы теориясын, сот-медициналық тактика және қылмыстық құқық бұзушылықтардың

жекелеген түрлерін сотқа дейінгі тергеу әдістемесі сияқты сот-медициналық бөлімдерді одан әрі дамыту процесінде бірқатар алғышарттар қабылдануы мүмкін. Оның бірқатар ережелері медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтардың жасалу фактісі мен мән-жайларын дәлелдеуге байланысты дәлелдемелер теориясының пәнін байытуға мүмкіндік береді.

Нәтижелердің тәжірибелік маңыздылығын автордың криминалистикалық сипаттама элементтерін сипаттау, типтік тергеу жағдайларын әзірлеу, "дәлелдемелер фактісі мен дәлелдемелер кестесі" әдісін, тергеудің бастапқы және кейінгі кезеңдерінің алгоритмін, криминалистикалық алдын-алу шараларын қолдану, медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтарды сотқа дейінгі тергеуде электрондық дәлелдемелерді қолдану туралы ережелері анықтайды.

Сондай-ақ практикалық маңыздылығы жұмыстың қорытындылары мен негізгі ережелері ҚР ҚК 317-бабы бойынша медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтар және басқа да медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеру процесінде пайдаланылуы мүмкін екендігімен айқындалады.

Зерттеу нәтижелері Alikhan Bokeikhan University заң факультетінде "Қылмыстық құқық", "Криминология", "Қылмыстық іс жүргізу құқығы", "Қылмыстарды саралау негіздері", "Криминалистика", "Қылмыстық істер бойынша сотқа дейінгі іс жүргізу", "Сот сараптамасы" сияқты оқу пәндерін оқыту кезінде оқу процесіне енгізілді және пайдаланылды.

Зерттеу нәтижелерін апробациялау және енгізу. Негізгі тұжырымдар, ұсыныстар мен ұсынымдарды автор келесі ғылыми жарияланымдарда баяндайды:

- Scopus базасына кіретін журналдағы 1 мақала:

1. Methods of Pre-Trial Investigation of Criminal Offenses and Content of Its Structural Elements: Case of Kazakhstan // International Journal of Criminology and Sociology, 2020, 9, 325-334;

- ұсынылған ККСОН 3 журналда:

1. Медициналық қылмыстық құқық бұзушылық туралы істер бойынша сотқа дейінгі тергеу барысында тактикалық операцияларды қолдану // Хабаршы. - 2022. - №1(75). - С. 64-70

2. The concept and signs of medical criminal offences (iatrogenic crimes) // 2022. - Ғылым №1 (72). – С. 29-35

3. Медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтардың криминалистикалық профилактикасының ерекшеліктері // Хабаршы. - 2022. №2 (76). - 81-86 б.

Осы зерттеудің ережелері профессор Б.М. Нұрғалиевтің 70 жылдық мерейтойына арналған "Криминалистикалық және қылмыстық іс жүргізу ғылымы: қазіргі жағдайы және даму тенденциялары" атты халықаралық практикалық конференцияда баяндалды (Қарағанды қ., 2022 ж.)

Осы зерттеудің идеялары мен нәтижелері "Қазақстан Республикасының қылмыстық сот ісін жүргізуде медицина қызметкерлерінің кінәсін анықтаудың өзекті мәселелері" (2021) дөңгелек үстелінде баяндалды, автор

Электрондық сауалнамалар жасап, ҚР ПО тергеу аппараттарының қызметкерлеріне, медицина қызметкерлері мен халыққа сауалнама жүргізді. Сауалнама нәтижелері осы диссертациялық зерттеуде көрсетілген.

Зерттелетін мәселе бойынша бірқатар теориялық ұсыныстар мен практикалық ұсынымдар Абай облысы полиция департаментінің Семей қаласы полиция басқармасының тергеу бөлімі қызметінің тәжірибесіне енгізілді.

Диссертациялық зерттеудің көлемі мен құрылымы.

Диссертацияның көлемі мен құрылымы жұмыстың негізгі мақсаты мен тақырыбына сәйкес келеді. Диссертацияның құрылымы жұмыстың сипаты мен зерттеу логикасына байланысты. Диссертация кіріспеден, он бір бөлімнен тұратын үш тараудан, қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен тұрады. Жалпы жұмыс көлемі 169 беттік компьютерлік мәтінді құрайды.